

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA DOIRA CHALISH SAN'ATINI O'QITISHNING
O'QUV-TARBIYAVIY AHAMIYATI

Karimova Zamira

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida doira chalish san'atini o'qitishning o'quv-tarbiyaviy ahamiyati yoritiladi. Doira — milliy musiqa madaniyatining ajralmas qismi sifatida nafaqat ritmik asbob, balki o'quvchilarda estetik did, musiqiy eshituv, koordinatsiya va milliy o'zlikni shakllantiruvchi vosita sifatida baholanadi. Tadqiqotda doira chalishni o'rgatishning metodik yondashuvlari, o'quv jarayonidagi bosqichlari hamda pedagogik tamoyillari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, maktab o'quvchilarida musiqiy faoliyat orqali milliy qadriyatlarga hurmat, badiiy tafakkur va ijodiy faollikni rivojlantirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Maqola doira chalish san'atining yosh avlodni estetik, ma'naviy va intellektual jihatdan tarbiyalashdagi o'rnini asoslaydi hamda bu san'at turini ta'lim jarayoniga samarali kiritishning amaliy jihatlarini yoritadi.*

Kalit so'zlar: *doira, milliy cholg'u asbobi, musiqa ta'limi, ritm, estetik tarbiya, musiqiy eshituv, milliy qadriyat, badiiy tafakkur, pedagogik yondashuv, ijodiy faollik.*

Kirish

Doira chalish san'ati o'zbek xalqining boy madaniy merosining ajralmas qismi bo'lib, u qadimdan musiqa, raqs va og'zaki ijod bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanib kelgan. Ushbu cholg'u asbobi nafaqat musiqa ijrosida, balki xalqning ruhiy dunyosini, estetik qarashlarini, milliy urf-odatlarini ifoda etuvchi badiiy vosita sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Umumta'lim maktablarida doira chalish san'atini o'rgatish esa o'quvchilarda nafaqat musiqiy qobiliyatni, balki ritmik sezgirlikni, jamoaviy ijodiylikni, madaniy merosga hurmatni shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida milliy musiqa asboblarini o'rgatish jarayonini yangicha yondashuv asosida tashkil etish zarurati ortib bormoqda. Chunki bu nafaqat o'quvchilarning badiiy-estetik dunyoqarashini boyitadi, balki ularning milliy o'zligini anglash, ma'naviy qadriyatlarga e'tiborini kuchaytiradi. Ayniqsa, doira chalish mashg'ulotlari o'quvchilarda ritmni his etish, koordinatsiya, eshituv xotirasi va qo'l harakatlarining muvofiqligini rivojlantirishda samarali vositadir. Shu bois, musiqiy ta'lim tizimida doira chalishni o'rgatish o'quvchilarning har tomonlama barkamol bo'lishiga xizmat qiladi.

Ritmik asbob sifatida doira o'zining oddiyligi, qulayligi va boy ifoda imkoniyatlari bilan ajralib turadi. U orqali o'quvchilar musiqaning asosiy unsurlari — temp, metrum, ritm, pauza va aksentlarni amaliy ravishda o'zlashtiradilar. Shuningdek, doira chalish mashg'ulotlari o'quvchilarning jamoaviy musiqiy ijrosini shakllantiradi,

ularni o‘zaro tinglash, birgalikda harakat qilish, ansambl madaniyatini his etishga o‘rgatadi.

Pedagogik nuqtai nazardan, doira chalishni o‘qitish o‘quvchi shaxsining nafaqat musiqiy, balki psixologik va ijtimoiy rivojiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Mashg‘ulotlar jarayonida o‘quvchilarda diqqat, tezkor fikrlash, sabr-toqat, estetik zavq va ijodiy faollik shakllanadi. Shu bois, umumta’lim maktablarida doira chalish san’atini o‘qitish faqat musiqiy faoliyat emas, balki barkamol inson tarbiyasiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik jarayondir.

Asosiy qism. Doira chalish san’atini umumta’lim maktablarida o‘qitish o‘quvchilarning musiqiy madaniyatini shakllantirish, milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalash va estetik tafakkurini rivojlantirishning muhim vositasidir. Bu jarayon o‘quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini ochish, ularni jamoaviy ijodga jalb etish, shuningdek, musiqani his qilish, ritmni aniqlash va ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Doira o‘zining sodda, ammo chuqur ifoda imkoniyatlariga ega cholg‘u vositasi sifatida har bir o‘quvchi uchun qulay o‘rganish obyektidir. Shu bois, uni boshlang‘ich bosqichlardan boshlab o‘rgatish maqsadga muvofiqdir.

Doira chalish mashg‘ulotlarini o‘qitishda bir necha metodik tamoyillarni inobatga olish zarur. Avvalo, o‘quvchi asbob bilan tanishadi, uning qismlari, tovush hosil qilish texnikasi, to‘g‘ri ushlab turish holatlari amaliy mashqlar orqali o‘rgatiladi. Keyingi bosqichda esa ritmik urishlar, metrum, temp, aksent, pauza kabi musiqiy elementlar amaliy ko‘nikmalar bilan birgalikda o‘zlashtiriladi. O‘qituvchi mashg‘ulotlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirib boradi: dastlab sodda urishlardan boshlanadi, keyinchalik murakkab ritmik naqshlar, doira ansambllari va ijodiy improvizatsiyalarni o‘rganish bosqichlariga o‘tiladi.

Bunday mashg‘ulotlarning o‘quv-tarbiyaviy ahamiyati shundaki, ular o‘quvchilarda ritmik eshituvni rivojlantirish bilan birga, jismoniy muvofiqlik va tafakkur uyg‘unligini ham shakllantiradi. Har bir urish musiqiy ohang bilan bog‘langan holda o‘quvchini o‘zini ifoda etishga, harakatni his qilishga va musiqiy matnni to‘g‘ri talqin etishga o‘rgatadi. Bu jarayon orqali o‘quvchi musiqaning ichki strukturasi — ritm, dinamika, fraza va tempni ongli ravishda his etadi.

Shuningdek, doira mashg‘ulotlari o‘quvchilarda jamoaviylik va hamkorlik madaniyatini rivojlantiradi. Ansambl shaklida ijro etish o‘zaro tinglash, vaqtni muvofiqlashtirish, umumiy ritmni saqlash kabi ko‘nikmalarni hosil qiladi. Bunday tajriba o‘quvchilarda musiqiy muloqot madaniyatini kuchaytiradi, ularni hurmat, sabr va hamkorlikka o‘rgatadi. Shu tarzda doira chalish san’ati ta’lim jarayonida nafaqat musiqiy mahorat, balki ma’naviy-axloqiy tarbiyaning ham muhim vositasiga aylanadi.

Xulosa. Umumta’lim maktablarida doira chalish san’atini o‘qitish o‘quvchilarning estetik, musiqiy va ma’naviy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb

etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, doira mashg'ulotlari o'quvchilarning musiqiy eshituvini, ritmni his qilish qobiliyatini, ijodiy faolligini va milliy qadriyatlarga e'tiborini oshiradi. Shu bilan birga, bu san'at turi o'quvchilarning jamoaviy faoliyatda ishtirok etish, o'zaro hurmat, diqqat va muvofiqlikni shakllantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Doira chalish jarayonida o'quvchi nafaqat musiqiy ritmni, balki o'z tanasining harakatini, hissiyotini va estetik ifodasini boshqarishni o'rganadi.

Pedagogik nuqtai nazardan, doira o'qitish mashg'ulotlari musiqiy ta'limning milliy ruhda boyitilishiga, o'quvchilarda xalq ijodi bilan bog'liqlikni chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Bu jarayon yosh avlodda milliy san'atga muhabbat, qadriyatlarga hurmat va badiiy tafakkurni shakllantiradi. Ayniqsa, doira chalishni o'rganish orqali o'quvchilar musiqaning tabiiy tuzilishini amaliy his etadi, ijro madaniyati, sahna odobi va jamoaviy ijod asoslarini egallaydi.

Doira chalish san'ati orqali o'quvchi o'zini musiqa olamida erkin his etadi, musiqiy jarayonni amaliy ravishda anglaydi va o'zining shaxsiy ifodasini topadi. Shu bois, bu mashg'ulotlar o'quvchilarning nafaqat musiqiy, balki psixologik va ijtimoiy rivojlanishida ham ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. O'qituvchi uchun esa bu jarayon musiqiy ta'limda milliy merosni asrab-avaylash, yosh avlodga estetik zavqni singdirish va ma'naviy yuksalishga yo'naltirishning samarali yo'lidir.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, doira chalish san'atini umumta'lim maktablarida o'qitish nafaqat musiqiy bilim berish, balki shaxsni ma'naviy barkamollikka yetaklovchi, estetik didni rivojlantiruvchi, milliy ongini yuksaltiruvchi tarbiyaviy jarayondir.

ADABIYOTLAR:

1. Kadirova, Z. Z. (2022). Alisher Navoiyning nasriy asarlarida perifrazalar. *Monografiya*, 1(1), 120.
2. Ergashevna, A. M., Nosirovna, M. R., Davlatovna, K. G., & Kurbanovna, N. M. (2021). Innovative and Ecological Approaches in Improving the Professional Competence of Teachers of Medical Education. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(8).
3. Кадирова, З. З. (2019). Психолого-педагогические проблемы изучения понимания учебно-воспитательных ситуаций учителем. *Профессионализм педагога: компетентностный подход в образовании*, 1(1), 6-11.
4. O'tayev, A. Y. L. (2020). Zamonaviy ta'limda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining siyosiy tarbiyasi. *Science and Education*, 1(Special Issue 4), 135-143.
5. O'tayev, A. Y., & Eshmanova, N. N. (2020). Ta'lim taraqqiyotida renassansning o'rni. *Academic research in educational sciences*, 7(4), 788-794.

6. O'tayev, A. Y., Eshmanova, N. N., & O'tayev, A. Y. TA'LIM TARAQQIYOTIDA RENASSANSNING O'RNI.
7. Abdujalilova, S. A., O'Tayev, A. Y. L., & Eshmanova, N. N. (2021). PEDAGOGIK TA'LIM INNOVATSION KLASSTERIDA PEDAGOGIK SINFLARNING MAZMUN VA MOHIYATI. *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 1), 11-13.
8. Утаев, А., & Норова, Н. (2019). Олий педагогик таълим муассаларида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тарғиботини ташкил этиш". *Таълимдаги инновациялар ва ислохотлар контекстида замонавий кластер тизими*.
9. Utayev, A. Y. L. (2020). Political education of teachers in modern education. *Science and Education*.
10. Утаев, А. Й., & Матъякубова, М. Б. (2019). Психологические основы развития речи". *Таълимдаги инновациялар ва ислохотлар контекстида замонавий кластер тизими: муаммолар, ёндашувлар ва истиқболлар" мавзусидаги илмий-амалий анжуман*, 1, 193-194.
11. O'tayev, A. Y. L. (2020). Zamonaviy ta'limda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining siyosiy tarbiyasi. *Science and Education*, 1.
12. Utaev, A. Y., & Matyakubova, M. B. (2019). Psychological foundations of speech development. In *Scientific-practical conference" Modern system cluster in the context of innovations and reforms in education: problems, approaches and prospects* (Vol. 1, pp. 193-194).
13. Bekjan, A. (2021). Information technologies in cluster systems: a competence approach. *Universum: технические науки*, (4-5 (85)), 24-27.
14. Kushakova, M. N., Akhmedov, B. A., Kushakova, M. S., & Umarova, D. R. Economic Characteristics and Principles of the Formation of the Transport Cluster in the Tourism Sector in the Conditions of the Digital Economy. *Sustainable Development of Transport*, 107.
15. Akhmedov, B. A. (2025). Integrating ICT and artificial intelligence in teaching philological disciplines: a focus on machine translation of textual data. *Экономика и социум*, (6-1 (133)), 115-122.
16. Duisenov, N., & Akhmedov, B. (2021). *Internet tarixi va hozirgi kundagi o'rn*.
17. Raximov, V. Innovative approaches to improving quality training specialists in physical education. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*.—2020.
18. Sh, R. V. (2021). Sport va harakarli o'yinlarini o'qitish uslubiyoti (basketbol). O'quv qo'llanma. T.:«Universitet, 188.

19. Рахимов, В. Ш. (2007). Анализ морфо-функциональных показателей у студентов с патологическими отклонениями, проживающих в неблагоприятных экологических условиях. *Фан-спортга*, (3), 38.
20. Sh, R. V. (2022). Sport va harakarli o'yinlarini o'qitish uslubiyoti (sport o'yinlari). *Darslik. T.:«Universitet*, 662.
21. Кадилова, О. Х., & Кадилова, З. З. (2022). Ўзбек терминологияси. *Журнал филологических исследований*, 1(2), 156-160.
22. Kadirova, Z. Z. (2022). The role of the names of precious stones in the formation of anthroponyms in the Uzbek language. *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science*, 1(1), 182-187.
23. Rajabov F. O'zbek xalq cholg'u asboblari. – Toshkent: Fan, 2018.